

Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet (SOU 2018:69) (Ju2018/04195/L5)

Barnombudsmannen har beretts tillfälle att yttra sig över Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotivs slutbetänkande. Barnombudsmannen kommenterar förslaget utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och hur den har tolkats av FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté). Barnombudsmannen ser, precis som i delbetänkandet, med glädje att utredningen antagit ett barnrättsperspektiv och utgått från barnkonventionen.

Barnombudsmannen är positiv till utredningens förslag och anser att de ger ett starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv. Barnombudsmannen kommenterar delar av förslagen. I övrigt tillstyrker vi utredningens förslag.

5 Är den straffrättsliga lagstiftningen ändamålsenligt utformad?

5.4 Bör straffbestämmelserna förtydligas, utvidgas eller ändras på något annat sätt?

5.4.3 Barnäktenskap bör kriminaliseras

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag om att införa ett nytt brott kallat barnäktenskapsbrott i ett nytt tredje stycke i bestämmelsen om äktenskapstvång i 4 kap. 4 c § brottsbalken.

Den som förmår eller tillåter ett barn att ingå äktenskap, ska enligt förslaget dömas till fängelse i högst fyra år. Även sådana barnäktenskap som ingåtts efter tvång eller utnyttjande och som i och för sig uppfyller rekvisiten för äktenskapstvång bör omfattas av bestämmelsen. Barnäktenskapsbrott begås enligt förslaget om äktenskapet är giltigt i den stat där det ingås eller i en stat i vilken någon av makarna är medborgare eller har hemvist, likaså om det är giltigt i den stat enligt vars lag det ingås.

Barnäktenskapsbrott begås också – på samma sätt som äktenskapstvång- om "äktenskapet" är en juridisk icke giltig förbindelse som är att jämställa med äktenskap. Bestämmelsen ska gälla även om gärningsmannen inte insett brottsoffrets ålder, men varit oaktsam i förhållande till att denne inte hade fyllt arton år.

Försök, förberedelse och stämpling till barnäktenskapsbrott ska kriminaliseras.

För att skapa ett effektivt straffrättsligt skydd bör kravet i 2 kap. 2 § andra stycket brottsbalken på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands inte gälla för barnäktenskapsbrott.

Barnäktenskap utgör en allvarlig kränkning av barnets rättigheter. Ett äktenskap kan medföra betydande negativa konsekvenser för den som inte vill, eller inte är redo, att gifta sig. Att tvingas gifta sig och att sammanleva med någon mot sin vilja innebär i sig ett omfattande övergrepp. Förväntningar på att äktenskapet ska leda till sexuellt samliv och barn innebär en stor risk för sexuella övergrepp. Till andra nackdelar hör att tidiga äktenskap kan leda till förkortad skolgång.

Barnombudsmannen har länge efterfrågat ett förstärkt skydd mot barnäktenskap och delar utredningens bedömning att en kriminalisering av barnäktenskap är ett tydligt besked från lagstiftarens sida om att barnäktenskap inte tolereras. Barnäktenskap kontrollerar och begränsar barns liv. Barn och unga ska ha rätt att själva välja hur de vill utbilda sig, med vem de vill ha en kärleksrelation, skyddas mot våld och övergrepp och hur de ska forma sina liv som vuxna.

Av artikel 2 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Barnäktenskap har negativ inverkan på det enskilda barnets möjligheter att tillgodogöra sig sina mänskliga rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Till exempel gäller detta rätten till liv och utveckling (artikel 6), rätten till utbildning (artikel 28) och skydd mot våld (artikel 19), exploatering, övergrepp och människohandel (artiklarna 34 och 35).¹

Av Sveriges internationella åtaganden framgår att barnäktenskap inte är acceptabelt och ska avskaffas. I FN:s utvecklingsmål, Agenda 2030, tydliggörs i mål 5.3 att barnäktenskap är att betrakta som en skadlig sedvänja som ska avskaffas.²

I barnkonventionens artikel 24 framgår att staterna ska vidta alla åtgärder för att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. FN:s barnrättskommitté har uttalat att barnäktenskap ska ses som en form av sådan traditionell sedvänja som är skadlig för barns hälsa och som ska avskaffas.³

FN:s kommitté för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW-kommittén) har i allmänna rekommendationer tydliggjort att minimiålder för äktenskap ska vara 18 år och inte bör vara tillåtet förrän personen har uppnått full mognad och rättshandlingsförmåga.⁴ Även denna kommitté har konstaterat att barnäktenskap ska ses som en form av skadlig sedvänja.⁵

6 Effektivare verktyg för att motverka barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning utomlands

6.5 Överväganden

6.5.3 I förebyggande syfte bör ett utreseförbud för barn införas och passlagens regler ändras

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det finns ett behov av att kunna inskränka möjligheten att resa utomlands för barn som riskerar att föras ur landet för att ingå äktenskap eller utsättas för könsstympning. Ett utreseförbud som avser dessa fall bör därför införas. Ett sådant utreseförbud bör medföra inskränkningar av möjligheten att erhålla och inneha pass.

6.5.4 Närmare om utformningen m.m. av utreseförbudet

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag om att ett barn ska kunna meddelas en inskränkning av rätten att lämna Sverige om det finns risk för att barnet förs utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Ett sådant utreseförbud ska som huvudregel meddelas av förvaltningsrätt

¹ Joint general recommendation no 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/ general comment no 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices, 2014

² <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/jamstalldhet/>

³ Se FN:s barnrättskommitté Allmän kommentar Nr 4 om ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter, 2003, p 20 samt Joint general recommendation no 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment no 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices, 2014, p 20 ff.

⁴ Committee on the Elimination of Discrimination of Women, general recommendation no 21: Equality in marriage and family relations, 1994 p 36ff.

⁵ Joint general recommendation no 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/ general comment no 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices, 2014 p 20ff.

efter ansökan av socialnämnd. Bestämmelserna införs i LVU även om det inte ska vara en förutsättning för meddelandet av ett utreseförbud att villkoren för beredande av tvångsvård enligt den lagstiftningen är uppfyllda.

Barnombudsmannen anser att även det bör förtydligas att bestämmelsen i 39 § LVU utvidgas så att barnet ska ha rätt till offentligt biträde även när socialnämnden söker om utreseförbud.

6.5.5 Utreseförbudet bör vara straffsanktionerat

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att Utreseförbudet ska straffsanktioneras. En ny straffbestämmelse införs i LVU enligt vilken den som för ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud, eller främjar att ett barn reser utomlands i strid med ett sådant förbud, döms till böter eller fängelse i högst ett år.

7 Ett effektivt arbete vid myndigheterna

Sverige bör vara ett föregångsland i det globala arbetet med att förebygga och motverka barnäktenskap. Barnombudsmannen vill understryka att mänskliga rättigheter inte är relativa utan utgår från varje människas eget värde. Unga har rätt att gå i skolan och själva styra över sina framtidsval, sina kroppar och sin sexualitet. Det krävs tydlighet och aktivt arbete från samhällets alla aktörer för att detta ska förverkligas.

Barnombudsmannen anser att det är av stor vikt att kunskap finns överallt så att det inte beror på var barnet bor var vilken hjälp barnet får.

7.3.3 Överväganden

Åklagarmyndighetens och Polismyndighetens utvecklingsarbete för att öka förutsättningarna för lagföring bör fortgå

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att Åklagarmyndigheten och Polismyndighetens utvecklingsarbete för att öka förutsättningarna för lagföring av bl.a. tvångsäktenskap ska fortgå. Enligt utredningen bör det gemensamma metodstöd som planeras behandla de internationella aspekter som ofta präglar ärenden om tvångsäktenskap, men även könsstympning, och understryka möjligheten att begära internationella rättslig hjälp samt säkra bevisning i sådana ärenden.

Alla anmälningar om äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa och könsstympning bör koncentreras till ett mindre antal åklagarkamrar och handläggas av specialiståklagare

Barnombudsmannen är positiv till utredningens bedömning att alla anmälningar om äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott, vilseledande till tvångsäktenskapsresa och könsstympning bör koncentreras till ett mindre antal allmänna åklagarkammare och handläggas av särskilt utsedda åklagare. Vidare bör ett kompetensnätverk inrättas för de åklagare som handlägger dessa brott.

7.4.5 Överväganden

Samverkan med andra myndigheter kan förbättras inom skolan och hälso- och sjukvården

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att viktiga steg har tagits för att förbättra samverkan mellan berörda myndigheter när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. När det gäller skolan och hälso- och sjukvården kan det dock behöva vidtas åtgärder för att ytterligare stärka samverkan. Barnombudsmannen är positiv till att Skolverket och Socialstyrelsen därför inom ramen för sitt pågående arbete bör beakta behovet av tydliga samverkansrutiner avseende bl.a. risken för att elever, vård sökande m.fl. förs utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas.

Samverkan kan även förbättras när det gäller arbetet med att hjälpa personer som förts utomlands för att ingå barnäktenskap, tvångsäktenskap eller könsstympas

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det inom detta område finns ett behov av att förbättra den myndighetssamverkan som sker på ett övergripande plan. Detta gäller främst förhållandet mellan Utrikesdepartementet och Socialstyrelsen. Samverkan i dessa frågor bör ske i fast och strukturerad form. Även när det gäller hanteringen av enskilda ärenden finns det utrymme för en förbättrad samverkan, mellan främst socialtjänsterna och utrikesförvaltningen. Socialstyrelsen bör därför ges ett uppdrag som tar sikte på att utveckla denna samverkan.

7.6 Möjligheterna att föra statistik över hedersrelaterad brottslighet

7.6.2 Överväganden

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det finns vissa tänkbara sätt att öka möjligheterna att föra statistik över hedersrelaterad brottslighet men inget av dessa är särskilt lämpligt. Förekomsten av sådan brottslighet bör tillsvidare istället undersökas genom andra typer av kartläggningar.

Barnombudsmannen anser att det är viktigt att samla kunskap om omfattningen av hedersrelaterad brottslighet för att kunna följa utvecklingen över tid. Sådan kunskap kan många gånger vara en viktig del för att verksamheter ska få resurser att arbeta med frågan.

Att öka kunskapen om barn som tvingas till äktenskap och/eller könsstympas i andra länder skulle enligt Barnombudsmannen vara en viktig del i detta arbete. Därför bör utlandsmyndigheterna i de länder där barnäktenskap och könsstympning förekommer, i den befintliga rapporteringen om mänskliga rättigheter i de delar som avser barn, särskilt bevaka omfattningen och utvecklingen av den hedersrelaterade brottsligheten.

Föredragande i ärendet har varit jurist Emma Enhol och utredare Shanti Ingeström.

Elisabeth Dahlin
barnombudsman